

3. Deneke L. Computer-mediated communication : Potential and Actual Effects on the English Language. Saarbrücken : VDM Verlag Dr. Mueller, 2007. 140 p.
4. Thurlow C., Lengel L., Tomic A. Computer-mediated communication. Newbury Park, CA : Sage, 2004. 272 p.
5. Baron N. S. Computer mediated communication as a force in language change. *Visible Language*. 1984. XVIII (2). P. 118–141.
6. Crystal D. Internet Linguistics : A Student Guide. London and New York : Routledge. Taylor & Francis Group, 2011. 179 p.
7. Herring S. C. The co-evolution of computer-mediated communication and computer-mediated discourse analysis. In P. Bou-Franch & P. Garcés-Conejos Blitvich (Eds.), *Analysing digital discourse : New insights and future directions*. London: Palgrave Macmillan, 2018. P. 25–67.
8. Горошко Е.И. «Чирикающий» жанр 2.0 Твиттер, или что нового появилось в виртуальном жанроведении. *Вестник Тверского государственного университета. Серия «Филология»*. 2011. № 3. С. 11–20.
9. Полякова Т.Л. Лингвостилистические характеристики жанра твиттинг в англоязычной политической интернет-коммуникации : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Харьков, 2014. 232 с.
10. Щипицина Л.Ю. Компьютерно-опосредованная коммуникация. Лингвистический аспект анализа : монография. Москва : КРАСАНД, 2010. 296 с.
11. Dunn J. The Ultimate Guide To Using Twitter In Education *Edudemic: connecting education & technology*. September 12, 2011. URL: <http://www.edudemic.com/twitter-in-education/> (дата звернення: 20.11.2019).
12. Gruzd A., Wellman B., Takhteyev Y. Imagining Twitter as an imagined community. *American Behavioural Scientist*. October 2011. Vol. 55. № 10. P. 1294–1318.
13. Page R. The linguistics of self-branding and micro-celebrity in Twitter: The role of hashtags. *Discourse and Communication*. 2012. Vol. 6. № 2. P. 181–201.
14. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М.Н. Кожинной. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта, Наука, 2006. 696 с.
15. Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский и др. Киев : Вища школа, 1984. 247 с.
16. Чудинов А.П. Политическая лингвистика : учебное пособие. 4-е изд. Москва : Флинта, Наука, 2012. 256 с.
17. Землякова Е.А. Лингвостилистические характеристики жанра англоязычного корпоративного блога : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Харьков, 2010. 241 с.
18. Ирония. *Википедия. Свободная энциклопедия*. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%8F> (дата звернення: 20.11.2019).
19. Шилихина К.М. Ирония в политическом диалоге. *Политическая лингвистика*. 2011. № 4 (38). С. 177–182.

УДК 811.111-342

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.33>

СОЦІАЛЬНЕ СИТУАТИВНЕ ВАРІОВАННЯ МОВИ

SOCIAL SITUATIVE LANGUAGE VARIATION

Присяжнюк О.Я.,

orcid.org/0000-0001-7357-5516

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів

факультету романо-германської філології

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Метою статті є розгляд соціальної ситуативної варіативності мови, яка відображає функціональну диференціацію різних типів вимови за сферою суспільної, а отже, і комунікативної діяльності, за ступенем офіційності ситуацій в межах однієї сфери, зумовлених характером обстановки, соціальних відносин співрозмовників, тематичного змісту промови. Ситуативна варіативність виявляє комунікативну компетентність людини, її здатність до «соціального налаштування» на ситуацію загалом, на співрозмовника, на зміну інших умов спілкування. Усе це зумовлює актуальність дослідження.

Багато людей у повсякденній мовній практиці виявляє значну варіативність, яка в умовах диглосії може нагадувати стан білінгвізму, коли людина протягом одного дня кілька разів переходить від одного типу вимови до іншого, що відповідає передусім зміні сфери комунікативної діяльності.

Деякі мовні утворення, у тому числі вимовні типи, співіснують у межах однієї сфери спілкування. У такому разі ми маємо справу вже з дією таких факторів: 1) співвідношення статусів, тобто соціальних ролей співрозмовників у цій ситуації; 2) тема бесіди, яка співвідноситься із зазначеними вище сферами спілкування; 3) індивідуальна

установка мовця, його мета в цьому акті комунікації, включаючи такі завдання, як прагнення справити враження освіченої, респектабельної людини (соціальна оцінка компетентності), чесною, щирою, порядною, мужньою (специфічні чоловічі гідності).

Отже, авторка встановила, що соціальні норми спілкування залежать від характеру соціальних відносин між учасниками спілкування, що впливає й на офіційність усієї ситуації, і на форми переходу від більш офіційних до менш офіційних тем розмови. Тим самим проявляється зв'язок між статусом як постійною характеристикою мовця та соціальною роллю в конкретній ситуації, яка виконується згідно з етикетом. Поняття соціальної ролі дає можливість простежити зв'язок між соціально-класовою структурою та системою орієнтації соціальних дій цієї особи. Цей зв'язок має опосередкований характер: в узагальненій формі він проявляється в протиставленні всіх вищих ролей (авторитет, високий соціальний статус) нижчим (відносно низький соціальний статус) за низкою інтонаційних показників: мелодикою, темпом і тембром.

Ключові слова: соціальний статус, соціальна ситуація, роль, варіативність мовлення.

The purpose of this article is to consider the social situational variability of the language, which reflects the functional differentiation of different types of pronunciation in the sphere of public, and therefore, communicative activity, depending on the degree of situations' formality within one sphere, due to the situation, social relations among the interlocutors, and thematic content of the speech. Situational variability reveals a person's communicative competence, his ability to "social tune" to the situation as a whole, to the interlocutor, to change other conditions of communication. All this determines the relevance of this study.

Many people in their everyday language practice exhibit considerable variability, which, in terms of diglossia, may resemble the state of bilingualism, when one person moves from one type of pronunciation to another several times, which is, first of all, a change in the sphere of communication.

However, it is clear that some languages formations, including pronunciational types, coexist within the same sphere of communication. In this case, there is an influence of such factors as: 1) the correlation of statuses, that is, the social roles of the interlocutors in this situation; 2) a topic of conversation that is relevant to the above mentioned areas of communication; 3) speaker's individual mood, his purpose in this act of communication, including such tasks as the desire to impress an educated, respectable person (social assessment of competence), honest, sincere, decent, courageous one (specific male dignity).

The author has found out that social norms of communication depend on the nature of social relations between the participants of communication, which influences both the formality of the whole situation and the forms of transition from more formal to less formal topics of conversation. Thereby, there is a link between the status as speaker's permanent characteristic and the social role performed according to speech etiquette in the particular situation. The notion of social role makes it possible to trace the link between the social class structure and the system of person's social actions. A number of intonation indices, such as melody, tempo and timbre, displays the opposition between all higher roles (authority, high social status) and all lower ones.

Key words: social status, social situation, role, speech variation, character of social relations.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд соціальної ситуативної варіативності мови, яка відображає функціональну диференціацію різних типів вимови, зумовленої сферою суспільної, а отже, і комунікативної діяльності, за ступенем офіційності ситуацій у межах однієї сфери, зумовлених характером обстановки, соціальних відносин співрозмовників, тематичного змісту промови. Ситуативна варіативність виявляє комунікативну компетентність людини, її здатність до «соціального налаштування» на ситуацію загалом, на співрозмовника, на зміну інших умов спілкування. Усе це зумовлює актуальність дослідження.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістичній літературі останніх десятиліть усе частіше вживаються поняття «соціальна ситуація», «соціальний контекст», «зумовленість комунікації від певної соціальної ситуації», констатується той факт, що під час аналізу комунікативних актів необхідно враховувати не тільки способи оформлення мови, а й ситуацію спілкування. Необхідність урахування ситуативного чинника під час дослідження мовної комунікації відзначається не тільки в лінгвістичних роботах [1, с. 22; 2, с. 35; 3, с. 150], а й у суміжних із лінгвістикою дисциплінах – пси-

холінгвістиці [4, с. 108; 5, с. 211; 6, с. 108], соціолінгвістиці [7, с. 124; 8, с. 129; 9, с. 134; 10, с. 65; 11, с. 134], а також в соціології, а саме в теорії ролей [12, с. 52–54] та теорії культури мови [13, с. 32; 14, с. 156; 15, с. 210], до якої належать дослідження з вивчення форм мовного етикету й мовного регламенту [16, с. 131–136].

Дослідники вказували, що мова завжди змінюється залежно від того, з ким відбувається мовне спілкування, у яких умовах і з якою метою, виділивши, отже, основні компоненти ситуації, які в сучасних дослідженнях визначаються як учасники комунікації та їхні взаємини, обстановка та мета комунікації. Оцінюючи ступінь впливу ситуативних факторів на інтонацію, дослідники на основі експериментальних даних установили таку ієрархію: соціальна роль>ситуація>тема [17, с. 165]. Це означає, що найважливішим фактором є характер соціальних відносин між учасниками бесіди. Разом із тим мова кожного мовця, у тому числі його інтонація, являє собою результат взаємодії цих перехресних чинників, які нашаровуються в процесі міжособистісного спілкування.

Т.І. Шевченко в дослідженнях установила, що в умовах диглосії на Британських островах спо-

стерігається функціональна диференціація різних типів вимови [18, с. 125]. Дані, отримані в соціолінгвістиці [19, с. 101; 20, с. 256; 21, с. 210], уточнюють, як розподіляються основні комунікативні функції в масштабі всієї Англії: 1) RP (Received Pronunciation) – орфоепічна норма англійської літературної вимови виконує загальнодержавні функції, тобто є вимовою, якою говорять громадські діячі, аристократи, юристи, служителі церкви, банкіри, дипломати, теле- й радіоведучі, елітарно освічені люди й інші; 2) регіональний літературний стандарт, наприклад, шотландський або ірландський, має більш обмежене коло дії в цьому регіоні, але також охоплює всі адміністративні, культурні та ритуальні функції, тоді як 3) соціально-територіальні типи вимови мають обмеження й по регіону, як, наприклад, ліверпульський акцент, і за сферою вживання, зосереджуючись в основному у сфері виробничого та сімейно-побутового спілкування.

Отже, найважливіший принцип поділу функціонально-стилістичного характеру, заснований на поділі сфер дії різних мовних утворень у масштабах усієї держави, що, безумовно, узгоджується з класовою політикою правлячого класу й побічно, опосередковано, співвідноситься з класовою структурою суспільства. У Шотландії, наприклад, із 14 ст. англійську мову поступово витісняла гельська, просуваючись із південного сходу на північний захід. Мова правлячого класу насильно насаджувалася, проте на північному сході Шотландії, у Сатерленді, у рибальському селищі, у якому протягом довгого часу був ізольований мовний колектив, гельська збереглася до наших днів, будучи символом найбіднішого населення району. До рибалок передостанньої групи, яка втратила гельську, належали дрібні фермери та сільськогосподарські працівники, а останніми сферами вживання гельської залишалися церква та виробничо-побутова сфера [22, с. 97].

Зі збільшенням мобільності населення, порушенням ізоляції стабільного мовного колективу гельська втрачає й ці позиції, відступає у сферу сімейно-побутового спілкування, де молоді люди часто знають рідну мову тільки пасивно, оскільки батьки говорять між собою гельською, а з дітьми намагаються говорити англійською. На роботі рибалки рівною мірою використовують англійську та гельську, залежно від того з ким вони спілкуються, вибираючи тим самим мову етнічної та робочої солідарності (гельську) або мову соціального престижу (англійську). При цьому, розмовляючи гельською, вони вживають набагато більше запозичень з англійської, ніж навпаки [17, с. 230].

Вивчення «зміни коду» в умовах диглосії, як правило, проводиться за методикою Дж. Гамперца, описаною в його відомій праці про зміну діалекту та літературної мови в одному селищі [3, с. 179]. Для міжособистісного спілкування важливою виявилася тема розмови: коли розмова йшла про спорт і місцеві новини, люди були схильні обмежуватися діалектними формами; коли ж співрозмовники переходили до більш абстрактних тем, пов'язаних із політикою, адміністративними проблемами, то в мові більшості учасників спостерігався великий відсоток літературних форм мови, як граматичних, так і вимовних.

За цією методикою слідом за Дж. Гамперцом проведено чимало досліджень. Дослідження підтвердили релевантність чинників, що впливають на звукове варіювання в мові жителів, які володіють двома територіальними формами вимови: співрозмовник (англієць або місцевий житель), тема розмови (робота, політика або місцеві новини), амбіції мовця, його інтереси [23, с. 152; 24, с. 101]. Новими виявилися спостереження над процесом соціальної адаптації, психологічним настроєм мовців протягом тривалої розмови: після першої години місцеві жителі забували про те, що присутній дослідник – англієць, і переходили на місцевий діалект. Виявилася наявність низки перехідних форм діафонічного варіювання, що спростовує думку про існування спрощеної схеми перемикавання з діалектної форми на стандартну шляхом заміни однієї дискретної одиниці іншою.

Тематичне зарахування мови є одним зі значущих чинників мовної ситуації, оскільки вона тісно пов'язана з метою спілкування й, відповідно, типом діяльності. Тип діяльності уточнює коло можливих цілей комунікантів, але не визначає точно, яка мета буде поставлена перед ними. У такому випадку тема бесіди може орієнтувати співрозмовників на уточнення цілей. З огляду на характер різноманітних ситуативних чинників, необхідно відзначити, що фактор теми тісно пов'язаний із фактором соціальних відносин між співрозмовниками. Зміна параметра «відносини офіційні/неофіційні» за однієї і тієї самої теми впливає на вибір, наприклад, кодифікованої літературної мови або розмовної мови [25, с. 67]. Великою мірою тема визначає лексику, граматичну побудову висловлювання, стилістичне вживання мови, а в деяких ситуаціях тема детермінує вибір вимовних варіантів окремих слів і певних інтонаційних параметрів, зокрема темпу мовлення [26, с. 186].

Наведені вище факти показують, що фактично багато людей у повсякденній мовній практиці виявляють значну варіативність, яка в умовах диглосії

може нагадувати стан білінгвізму, коли людина протягом одного дня кілька разів переходить від одного типу вимови до іншого, що відповідає передусім зміні сфери комунікативної діяльності. Разом із тим видно, що деякі мовні утворення, у тому числі вимовні типи, співіснують у межах однієї сфери спілкування. У такому разі ми маємо справу вже з дією таких факторів: 1) співвідношення статусів, тобто соціальних ролей співрозмовників у цій ситуації; 2) тема бесіди, яка співвідноситься із зазначеними вище сферами спілкування; 3) індивідуальна установка мовця, його мета в цьому акті комунікації, включаючи такі завдання, як прагнення справити враження освіченої, респектабельної людини (соціальна оцінка компетентності), чесної, щирої, порядної, мужньої (специфічні чоловічі гідності) [12, с. 52–54].

І навіть ці фактори можна класифікувати за одним основним принципом: сфера офіційного – сфера неофіційного спілкування. Це означає, що чим вищий статус співрозмовника, тим більша ймовірність переходу на офіційний тон, де панують літературні форми вимови. На вживання тих же форм впливає тема, пов'язана з державним устроєм, політикою, культурою. І, нарешті, до тих же форм буде прагнути людина, яка хоче отримати високу соціальну оцінку щодо своєї компетентності, інтелекту й культурного рівня.

Під час дослідження стилістичної варіативності в роботах лінгвістів основна увага зосереджена на вивченні варіативності мови залежно від конкретної ситуації міжособистісного спілкування. Переважно мається на увазі «контекстуальний стиль», який змінюється залежно від ситуативних чинників: офіційності/неофіційності ситуації, рольової структури, теми спілкування й у зв'язку з цим відображає закономірності відбору мовних засобів. Ситуативна варіативність постає як стилістична [20, с. 197], у деяких дослідженнях використовується поняття «регістр» у його відношенні з окремими ситуаціями [21, с. 167]. Зазвичай виділяють 5 регістрів: навмисно офіційний, офіційний, нейтральний, невимушений, інтимний. Останні три регістри об'єднуються під загальною назвою «неофіційна англійська». У реальній мовній дійсності різний ступінь офіційності можна проілюструвати такими жанрами: офіційне проголошення, лекція, консультація, офіційна бесіда, дружня бесіда [19, с. 53].

Якісні зміни голосних і приголосних у разі переходу від неофіційного до офіційного стилю мовлення ілюструють територіальну, а точніше, історико-географічну обумовленість функціональної диференціації різних типів вимови: шот-

ландський діалект, наприклад, далі стоїть від шотландського регіонального стандарту, ніж лондонське просторіччя – від орфоепічної норми RP.

Здатність змінювати різні форми мови залежно від функцій спілкування може бути умовою успішної трудової діяльності людини. У практичному аналізі мови, записаної на робочому місці одного службовця в Кардіффі (Уельс), Н. Купланд виявив принаймні чотири «стилі» мови, які він використовував протягом дня залежно від поєднання таких компонентів соціальної ситуації, як учасники, канал зв'язку й тема. Як показав аналіз п'яти лінгвістичних змінних, в основному фонетичних, із чотирьох стилів, які він використовував, тільки три характеризуються значними відмінностями лінгвістичного характеру: 1) недбалий стиль для розмов загального характеру з колегами; 2) набагато більш ретельний стиль для обговорення ділових питань з колегами; 3) офіційний стиль для спілкування по телефону [23, с. 134].

Мова як найважливіший засіб людського спілкування виконує свої основні комунікативні функції насамперед у процесі спільної діяльності людей для встановлення контакту, досягнення взаєморозуміння та виконання певних виробничих завдань. Функціонально-стилістичне варіювання залежить від взаємодії низки факторів, серед яких соціальні відносини відіграють визначальну роль. У міжособистісному спілкуванні на офіційність мови впливає ступінь знайомства співрозмовників: якщо вони незнайомі, уся ситуація має офіційний характер [27, с. 16–19].

Вагоме значення для визначення мови як офіційної чи неофіційної має налаштування. Наявність налаштування на офіційне спілкування (ділове, професійне) навіть при факторах, що сприяють невимушеності ситуації (дружні взаємини між комунікантами, відсутність сторонніх), як правило, різко впливає на співрозмовників. У їхній мові спостерігається перемикання з розмовної форми на літературну [6, с. 187].

У соціолінгвістичних дослідженнях особливостей мовної варіативності за офіційним/неофіційним характером мови йдеться про диглосію, двомовне перемикання і стилістичну варіативність. Найбільш чітко розходження офіційного та неофіційного характеру мови спостерігається в спільнотах із диглосією [20, с. 275; 24, с. 98], у яких «висока» форма використовується в публічних, ділових, письмових контекстах, а розмовна – у повсякденному спілкуванні. У мовних спільнотах подібного роду існують високопередбачувані відносини між формами мови та соціальною ситуацією, а вибір літературного або розмовного

варіантів – це прямий маркер офіційності або неофіційності ситуації, відповідно.

Перемикання з одного варіанта мови на інший відбувається в багатомовних або багатодіалектних спільнотах залежно від соціальних ролей комунікантів, їхніх взаємин. Що стосується ситуації на Британських островах, можна зробити висновок, що якщо мовець володіє соціально-територіальним типом вимови та регіональним стандартом, то йдеться про перехід від одного типу вимови до іншого. Якщо ж мова йде про людей, які володіють тільки нормою RP або тільки діалектом, то тут є стилістична диференціація. Умовний характер подібного поділу очевидний, тому що різниця між цими випадками проявляється тільки в ступені вираженості функціональної диференціації вимови. Англійські соціолінгвісти неодноразово підкреслюють єдність вимовного репертуару в усіх класах, крім «вищого середнього» (носії RP, 3% населення), і відмінність у пропорціях нормованих і ненормованих форм у репертуарі представників різних класів, що особливо проявляється в разі зміни ступеня офіційності мовної ситуації [17, с. 167; 19, с. 115; 28, с. 47; 29, с. 143].

Вибір стилю мови визначається передусім ситуацією спілкування в межах будь-якої сфери діяльності. Ситуація спілкування – це акт реалізації соціальних відносин, у які вступають співрозмовники як «соціально організовані» особистості [12, с. 52–54], які виконують свої соціальні ролі. Вступаючи в соціальні взаємини з іншими людьми в процесі діяльності, індивід «програє» різні соціальні ролі. Поняття соціальної ролі дає можливість простежити зв'язок між соціально-класовою структурою та системою орієнтації соціальних дій як різними аспектами соціальної структури суспільства [4, с. 165]. Будь-яка соціальна роль передбачає певне соціальне становище, позицію, яку займає індивід в системі суспільних відносин. Соціальна позиція (статус) – це місце індивідуума в конкретній соціальній структурі. З погляду на складності суспільних відносин кожен індивід займає кілька позицій: учитель – професійна позиція, батько – сімейна позиція. Особа, яка займає певну позицію, виконує певну роль. Під роллю розуміється функція, нормативно схвалений спосіб поведінки, очікуваний від кожної людини, яка займає цю позицію [2, с. 156].

Кожна розвинена мова має ресурси, що обслуговують соціальні ролі різними способами. Так, наприклад, за однаково доброго володіння діалектом і літературною мовою мовець використовує перший у ролі члена сім'ї (якщо інші члени сім'ї володіють тим же діалектом), а другий – під час

виконання ролей товариша по службі, покупця, пацієнта тощо [26, с. 148]. У цьому випадку ми виявляємо зв'язок соціальної ролі з певною сферою спілкування.

Отже, офіційний/неофіційний характер обстановки підкреслює характер ролевих відносин. В англійському суспільстві найбільш уживаним і контрастним з погляду інтонаційного вираження типом відносин вважається відношення переваги/підпорядкованості. У комплексі інтонаційних засобів провідна роль належить діапазональним відмінностям у поєднанні з темповими особливостями [30, с. 57].

Як установила Т.І. Шевченко, соціальні ролі співрозмовників значною мірою видозмінюють інтонаційне оформлення мовлення. Зіставлення результатів досліджень за типами соціальних ролей дає змогу виявити існування певних інтонаційних стереотипів, пов'язаних із певним родом занять («говорить як учитель», «прокурорський тон») або з відображенням відносин переваги/субординації, що проявляється особливо виразно в мовців, які виконують різні соціальні ролі внаслідок відмінності в соціальному статусі [18, с. 103]. Разом із тим важливо підкреслити взаємозумовленість і взаємозалежність соціальних ролей, а також динаміку перерозподілу ролей у процесі спілкування. Усе це говорить про необхідність розглядати спілкування як процес, у якому мовна поведінка кожного індивідуума має узгоджуватися за допомогою «соціального налаштування» щодо інших учасників комунікації. Такий процес, коли індивідууми змінюють свою промову та наближаються до «стилю» мовлення співрозмовника, отримав назву «конвергенція» і є предметом дослідження теорії міжособистісного пристосування [17, с. 79]. Ця теорія прагне описати способи, які використовують мовці для збільшення або зменшення соціальної дистанції між собою та своїм співрозмовником. На фонетичному рівні адаптація проявляється в прагненні говорити подібним чином стосовно вимови, тривалості висловлювань і пауз.

Теорія акомодатії передбачає, що індивідууми, які беруть стратегію пристосування, позитивно оцінюються з боку співрозмовників. До акомодатії дослідники зараховують бесіди дорослого з дитиною, молодих із літніми, бесіди з іноземцем [16, с. 134]. У зв'язку з цим становлять інтерес інші дані про пристосування у вимові співрозмовників. У деяких регіонах Великобританії, де говорять місцевими діалектами, мовці наближають свою вимову до престижного RP, якщо їхній співрозмовник говорить із цим акцентом [29, с. 159].

У таких випадках має місце «перемикання кодів» – перехід із регіонального варіанта на стандартний, наближення до престижу як показник соціопсихологічних факторів, ступеня «соціальних амбіцій». Подібне перемикання спостерігається й в інтонації мовців, коли один зі співрозмовників «налаштовує» інтонацію своєї вимови на інтонацію співрозмовника. В експерименті Т.І. Шевченко мовець із найменш очевидним регіональним акцентом у бесіді з мовцями, які мають яскраво виражений регіональний тип вимови з характерними хвилеподібними шкалами, збільшував їх кількість у своїй промові, «підлаштовуючись» під співрозмовника [18, с. 86].

Також в індивідів спостерігається тенденція не тільки пристосовуватися до свого співрозмовника, а й, навпаки, виділитися з метою збереження своєї індивідуальності, що асоціює його з певною соціальною групою [12, с. 53]. Соціолінгвісти узагальнюють стратегію в розмові з незнайомою або малознайомою йому людиною: спочатку співрозмовники прагнуть дізнатися, що у них є спільного або різного (спільність мови, рольового репертуару, національності, професії, статі, віку, сімейного стану, тобто всіх значущих соціальних факторів), а далі вони обирають одну з двох установок: солідарність/престиж або солідарність/увічливість, що й визначає вибір мовних засобів [2, с. 186; 21, с. 272; 26, с. 163]. Обидва типи мовних маркерів (пристосування та виділення) відображають бажання мовця вказати на свій психологічний стан, справити певне вра-

ження на співрозмовника, наприклад, показати себе як упевнену людину або приховати своє соціальне становище чи походження [32, с. 250]. Успішне розгортання процесу спілкування залежить від того, якою мірою співрозмовник приймає запропоновану йому роль іншим учасником комунікації. З фонетичного погляду важливо правильно користуватися звуковими засобами заради створення «соціального образу» й уміння читати значиму соціальну інформацію в голосі співрозмовника, відповідним чином модифікуючи свою власну інтонацію [31, с. 167].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що соціальні норми спілкування залежать від характеру соціальних відносин учасників спілкування, які впливають і на офіційність усієї ситуації загалом, і на форми переходу від більш офіційної до менш офіційної теми бесіди. Тим самим виявляється зв'язок між статусом як постійною характеристикою мовця та соціальною роллю в конкретній ситуації, що виконується відповідно до відпрацьованих у суспільстві рольових інструкцій і мовного етикету. Поняття соціальної ролі дає можливість простежити зв'язок між соціально-класовою структурою та системою орієнтації соціальних дій окремої особистості. Цей зв'язок має опосередкований характер: в узагальненій формі він проявляється в протиставленні всіх вищих ролей (авторитет, високий соціальний статус) усім нижчим ролям (відносно низький соціальний статус) за низкою інтонаційних показників: мелодикою, темпом, тембром.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике. Москва, 2011. 230 с.
2. Леонтьев А.А. Универсально-сопоставительная лингвистика. *Язык: теория, история, типология*. Москва, 2000. 320 с.
3. Gumperz J.J. *Language in Social groups: Essays*. Stanford, 1991. 350 p.
4. Дридзе Т.М. Язык и социальная психология. Москва : Просвещение, 1980. 210 с.
5. Залевская А.А. Введение в психолінгвістику. Москва, 2000. 382 с.
6. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. Москва : Смысл, 2017. 287 с.
7. Белл Р.Т. Социолінгвістика. Цели, методы и проблемы. Москва : Международные отношения, 1980. 320 с.
8. Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика. Москва, 2007. 159 с.
9. Ван Дейк Т.А. Язык, познание, коммуникация. Москва : Международные отношения, 1989. 310 с.
10. Ткаченко О.Б. Проблемы диахронической социолінгвістики. Методологические основы новых направлений в мировом языкознании. Киев : Наукова думка, 1992. С. 64–85.
11. Швейцер А.Д. Современная социолінгвістика. Теория, проблемы, методы. Москва : Наука, 2006. 174 с.
12. Кречмар А.О. О понятийном аппарате социологической концепции личности. *Социальные исследования*. Вып. 5. Москва, 1970. С. 52–54.
13. Боженкова Р.К. Лингвокультурологическая модель акта коммуникации. Нижний Новгород, 2002. С. 32–35.
14. Васильева А.Н. Основы культуры речи. Москва, 2010. 284 с.
15. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. Москва, 2015. 247 с.
16. Земская Е.А. Категория вежливости в аспекте речевых действий. *Логический анализ языка. Язык речевых действий*. Москва, 2004. С. 131–136.

17. Hudson R.R. *Sociolinguistics*. Cambridge University Press, 2016. 279 p.
18. Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения. Москва : Высшая школа, 1990. 144 с.
19. Hughes A., Trudgill P. *English accents and dialects: An introduction to social and regional variants of British English*. London, 2016. 142 p.
20. Labov W. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia, 2001. 344 p.
21. Wardhaugh R. *An Introduction to sociolinguistics*. Oxford, 1996. 380 p.
22. McKinnon K. *Gaelic Language Use in the Western Isles. Studies in Scots and Gaelic*. Edinburgh, 2014. 160 p.
23. Coupland N. *Dialect in Use: Sociolinguistic variation in Cardiff English*. Cardiff : University of Wales press, 1998. 175 p.
24. Trudgill P. *Dialect in contact*. Oxford : Blackwell, 2006. 174 p.
25. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. Москва : Наука, 1990. 106 с.
26. Labov W. *Principles of linguistic change*. NY, 2002. 250 p.
27. Бубнова Г.И. Устнопорождаемая речь как объект лингвистического исследования. *Вопросы филологии*. 1999. № 1. С. 16-Driscoll J. Britain. OUP, 2013. 89 p.
28. Fasold R. *The Sociolinguistics of society*. Blackwell, 2014. 180 p.
29. Trudgill P. *Introducing language and society*. NY, 2002. 79 p.
30. Дешериев Ю.Д. Социальная лингвистика. Основы общей теории. Москва : Наука, 2007. 381 с.
31. Halliday M.A.K. *Language as social semiotic*. London : Arnold, 1998. 256 p.

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.34>

ВАРІАТИВНІСТЬ ПРОСОДИЧНИХ ОЗНАК У МОВЛЕННІ КАНАДЦІВ

THE VARIATION OF PROSODIC MEANS IN THE SPEECH OF CANADIANS

Русавська О.О.,

orcid.org/0000-0003-1513-1540

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови № 2

Національного університету «Одеська морська академія»

Бондаренко О.К.,

orcid.org/0000-0001-9332-612X

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Вивчення територіальної варіативності англійської мови в Канаді має величезне значення, по-перше, через глобальне поширення англійської мови в сучасному світі, а по-друге, вивчення канадського варіанта англійської мови не мало належного висвітлення в дослідницькій практиці. Ще й досі не визначений статус канадської англійської, а просодичні особливості її фонологічної системи не були предметом аналізу в сучасних лінгвістичних студіях. У Канаді в результаті тривалої історичної взаємодії британського й американського стандартів склалася своя особлива норма, яка більше не є ані британською, ані американською. Наявність своєрідного, специфічного просодичного оформлення мовлення канадців свідчить про дивергентні характеристики канадського національного стандарту в парадигмі національних варіантів полінаціональної англійської мови.

Канадська англійська має великі власні ресурси розвитку як на рівні лексики, так і на рівні фонетики. Вона багата і своєрідна як на національному рівні, так і на рівні регіональних особливостей. Національний англоканадський стандарт складається в результаті взаємодії власне літературного стандарту, відбитого в письмовому й офіційно-діловому мовленні англоканадців, яке в основній своїй частині, як стверджують багато дослідників, має гібридний характер різних субстандартних рівнів, тобто узусів і діалектних різновидів.

У дослідженні представлено результати комплексного аналізу особливостей територіального варіювання просодії в канадському варіанті англійської мови. Варіативність просодичних ознак канадської вимовної норми зумовлено різноманітними контактами й неоднорідним характером інтеграційних процесів у територіальних локусах, що пояснюється історичними зв'язками з Англією, Ірландією, Шотландією, Північною Америкою, а також синтезом соціальних і культурних факторів.

Ситуація двомовності в країні, інтерференція французької вимови, вплив британського й американського варіантів англійської мови на вимовні особливості канадців призвели до появи своєрідного канадського варіанта англійської мови, який має свої особливості на просодичному рівні фонологічної системи.